

Co-funded by
the European Union

Deelname van migrantenvrouwen aan het politieke en democratische proces in Europa

Nurhidayah Hassan, Lucía Tapia Pesquera,
Magda Saginashvili, Gea Meijers

Colofon

Europa Studie door Women in Development Europe+ (WIDE+):

Schrijvers: Nurhidayah Hassan, Lucía Tapia Pesquera, Magda Saginashvili en Gea Meijers

Denemarken Studie door KULU - Women and Development:

Schrijvers: Pola Starzinska, Janice G. Førde en Ruth Ejdrup Olsen

Italië studie door Roman Women's Lobby (RoWL):

Schrijvers: Laura Albu en Silvia Dumitrache

Duitsland studie door Gabriela Duitsland:

Schrijfster: Catherine Abon

Servië studie door NGO Atina:

Schrijfster: Andrijana Radoičić Nedeljković en Jelena Hrnjak

Proeflezer: Alison Whyte

Redactie: Nurhidayah Hassan (alle Studies) en Umbreen Salim (Denemarken Studie)

Lay-out en ontwerp: Kaligram

De auteurs van de paper willen alle leden en partners van het WE-EMPOWER project en de WIDE+ werkgroep migratie en gender alsmede activisten van migrantenvrouwen, deskundigen en besluitvormers bedanken die kennis en expertise hebben bijgedragen aan de papers en aan het algemene WE-EMPOWER project.

De papers zijn gefinancierd door de Europese Unie. Ze zijn opgesteld in het kader van het Erasmus+ project "Expanding tools in Addressing Barriers for Migrant Women to participate in Democratic Life - WE-EMPOWER".

De opvattingen en meningen die worden geuit zijn uitsluitend die van de auteurs en komen niet noodzakelijkerwijs overeen met die van de Europese Unie of het Uitvoerend Agentschap voor onderwijs en cultuur (EACEA). Noch de Europese Unie, noch de steunverlenende instantie kunnen voor inhoud verantwoordelijk worden gesteld.

Co-funded by
the European Union

Alianza por la
Solidaridad

act:onaid

Inhoud

I. Migrantenvrouwen in Europa	6
II. Barrières voor participatie van migrantenvrouwen	8
III. Deelname van migrantenvrouwen aan het politieke leven	11
IV. Deelname van migrantenvrouwen aan het democratische leven ...	14
V. Maatregelen ter bevordering en verbetering van de participatie van migrantenvrouwen	15
Conclusie	19
Bibliografie	19

Deze briefing beschrijft in welke mate, en hoe migrantenvrouwen deelnemen aan het politieke en democratische proces¹ in Europa. Deze publicatie is tot stand gekomen in het kader van het WE-EMPOWER-project.² Daarin verwijst deelname aan het politieke en democratisch proces naar het actief en passief kiesrecht, het lidmaatschap van politieke partijen en het recht, de gelegenheid en de ruimte om invloed uit te oefenen op openbare besluitvormingsprocessen die bijdragen tot de ontwikkeling van een samenleving. Deze deelname is een belangrijk aspect van de integratie van alle migranten, in het bijzonder van migrantenvrouwen die nog steeds veel minder zichtbaar zijn in de publieke besluitvorming samenleving.

Effectieve participatie van migrantenvrouwen is noodzakelijk zodat zij met hun ideeën en voorstellen kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van de samenlevingen waarin zij leven. Er zijn nog veel belemmeringen voor migrantenvrouwen om gehoord te worden in de publieke en politieke ruimte. Daarom is het belangrijk om de context rond migratie, migrantenvrouwen en hun participatie in Europa beter te begrijpen.

In het algemeen is er een gebrek aan onderzoek naar de democratische participatie van migrantenvrouwen op EU-niveau, met beperkte beschikbaarheid van transnationale gegevens. Dit document vult enkele lacunes in kennis over die deelname.

¹ Deelnemen aan het democratisch proces houdt ook in -naast politieke actie- dat men actief betrokken is bij het gemeenschapsleven en het maatschappelijk leven, en actief burgerschap uitdraagt, zoals deelname aan niet-gouvernementele verenigingen en organisaties die zich bezighouden met het openbare en politieke leven van het land.

² Het WE-EMPOWER-project is een door de EU gefinancierd ERASMUS+-project dat tot doel heeft de deelname van migrantenvrouwen aan het politieke en democratisch proces te vergroten. In het project werken zeven organisaties geleid door migrantenvrouwen en/of door vrouwen samen in Europees verband.

I. Migrantenvrouwen in Europa

Het WE-EMPOWER-project hanteert een inclusieve, brede definitie van wie migrantenvrouwen zijn: de term **'migrantenvrouwen'** verwijst naar **ALLE vrouwen, inclusief gender non-conforme personen, die van het ene naar het andere land zijn verhuisd, verhandeld zijn, van een derde of Europees land naar een bestemming in Europa zijn verhuisd, of vrouwen die migranten van de tweede generatie zijn.** Dat omvat dus ook asielzoekers, vluchtelingen, migrantenvrouwen zonder papieren, vrouwen met migrantenouders en mobiele EU-burgers. Met deze inclusieve benadering van migrantenvrouwen gaan we ervan uit we dat ze verschillen in ervaring, middelen en kwetsbaarheid.

In de EU-context verschilt de definitie van migranten van de definitie die in ons project wordt gebruikt, aangezien de definities van de EU voornamelijk gebaseerd zijn op het migratiebeleid gericht op het beheersen van migranten. Hoewel het niet binnen het bestek van dit document valt om een diepgaande normatieve discussie te voeren over het gebruik van de term "migrant",³ willen we de verschillende beleidstermen die worden gebruikt door de EU om mensen te beschrijven die vrijwillig of door omstandigheden migreren, op een rij zetten.

- Een **onderdaan van een derde land** is iemand die een burger van buiten de EU en die het EU-recht van vrij verkeer niet heeft, zoals omschreven in artikel 2, lid 5, van de Schengengrenscodex.
- Een **migrant** is een persoon die reeds voor een periode van ten minste 12 maanden in de EU gevestigd is, nadat deze eerder in een andere EU-lidstaat of een derde land heeft verbleven.⁴
- Een **asielzoeker** is een onderdaan van een derde land of staatloze die een verzoek om bescherming heeft ingediend op grond van het Vluchtelingenverdrag en het Protocol van Genève, waarover nog geen definitieve beslissing is genomen (Europese Commissie, 2022). Een **vluchteling** is iemand wiens asielverzoek is goedgekeurd en die dus de vluchtelingenstatus heeft gekregen.

Migranten vormen een aanzienlijk deel van de bevolking in Europa. Op basis van Eurostat-gegevens uit 2021 wonen er 447,2 miljoen mensen in de EU (Eurostat, 2023). Onderdanen van derde landen (met een buiten-

³ Voor meer informatie over het debat over een inclusieve versus een residuale benadering van de term "migrant", zie: <https://meaningofmigrants.org/the-case-for-being-inclusive/>

⁴ Zie het volledige glossarium van migratietermen, *Migration and home affairs*, door de Europese Commissie, 2022 (https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/migrant_en).

lands paspoort), of niet-EU-burgers, maken ongeveer 5% van de bevolking van de EU uit, oftewel 23,7 miljoen. Als we mobiele EU-burgers meetellen, stijgt dit cijfer tot bijna 10%. In 2021 immigreerden 2,3 miljoen mensen uit derde landen naar de EU, met een iets hoger percentage mannen dan vrouwen: 55% voor mannen en 45% voor vrouwen.⁵

In de afgelopen vijf jaar hebben zich een paar trends rond migratie in Europa voorgedaan. De inval van Rusland in Oekraïne heeft het debat over het migratie- en asielbeleid van de EU een nieuwe wending gegeven. De EU heeft voor het eerst in de geschiedenis een beroep gedaan op de **richtlijn tijdelijke bescherming**⁶ om een snel passend en gecoördineerd beleid te formuleren voor Oekraïners die de oorlog ontvluchtten. Daarnaast heeft de overname van Afghanistan door de Taliban geleid tot een toename van Afghanen die bescherming zoeken in Europese landen. Tot slot heeft de COVID-19-pandemie de risico's en uitdagingen voor migranten en vluchtelingen in Europa vergroot, met specifieke gevolgen voor migrantenvrouwen. Zo nam gender-gerelateerd geweld tegen migrantenvrouwen toe tijdens de pandemie. En hadden zij een zwaardere zorglast en terwijl ze veel minder toegang hadden tot informatie en integratiemiddelen (zoals online taallessen) (EMN, 2022).

Gezien de diversiteit van de landen waar de migranten vandaan komen, de verschillende migratietrajecten en de uiteenlopende redenen om te migreren, is het logisch maar niettemin belangrijk te onderstrepen dat **migrantenvrouwen als groep of categorie niet homogeen zijn**. Vrouwen migreren om veel verschillende redenen naar de EU. Ze migreren als echtgenote, student, arbeidsmigrant of asielzoeker.

Geslacht is een belangrijke factor dat migratiebeslissingen beïnvloedt. Hoewel migratie vaak wordt gezien als een proces dat gendergelijkheid kan bevorderen voor de migrantenvrouwen, worden vrouwen en meisjes hierdoor ook kwetsbaarder en worden zij bijvoorbeeld blootgesteld aan grotere risico's op geweld. Dit geldt vooral voor migrantenvrouwen zonder papieren. De uitdagingen waarmee migrantenvrouwen in Europa worden geconfronteerd, zijn vaak een direct gevolg van hun verblijfsstatus of de push-factoren om te migreren. Daarom is het essentieel dat migrantenvrouwen de kans krijgen om deel te nemen aan het publieke en politieke proces, zodat ze specifieke problemen onder

⁵ De gegevens van Eurostat tellen alleen immigranten die ten minste 12 maanden in een lidstaat verblijven. Slechts enkele lidstaten nemen asielzoekers of vluchtelingen die ten minste 12 maanden in een lidstaat verblijven, op in de gegevens over migratie.

⁶ Tijdelijke bescherming is een uitzonderlijke maatregel om onmiddellijke en tijdelijke bescherming te bieden in geval van massale toestroom of dreigende massale toestroom van ontheemden uit derde landen die niet naar hun land van herkomst kunnen terugkeren. De maatregel werd in 2001 aangenomen na de conflicten in voormalig Joegoslavië. (https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en)

de aandacht kunnen brengen en invloed kunnen uitoefenen op de besluitvorming.

II. Barrières voor participatie van migrantenvrouwen

Het internationale CEDAW-verdrag - bevestigd door de 'Beijing Platform for Action' (BPfA) - bepaalt dat alle vrouwen, ook migrantenvrouwen, op alle gebieden van het leven niet mogen worden gediscrimineerd en het recht moeten hebben deel te nemen aan de beleidsvorming en openbare ambten moeten kunnen bekleden (artikel 7, CEDAW).⁷ Helaas worden de rechten in dit verdrag nog niet helemaal gewaarborgd en worden migrantenvrouwen geconfronteerd met een reeks obstakels als het gaat om deelname aan besluitvormingsprocessen.

Het gebrek aan kiesrecht is een van de belemmeringen voor politieke participatie van migrantenvrouwen in Europa. Het wettelijk hebben van kiesrecht hangt af van of migrantenvrouwen EU-burgers of onderdanen van 'derde landen' zijn. Mobiele EU-burgers hebben in dit opzicht duidelijk meer rechten. Bij Europese verkiezingen kunnen zij stemmen in hun eigen land of in het gastland; zij kunnen ook stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen in het gastland en in sommige lidstaten kunnen zij zich kandidaat stellen in de gastlanden. Aan de andere kant mogen migrantenvrouwen die onderdaan zijn van 'derde landen' over het algemeen niet stemmen bij gemeentelijke, nationale of Europese verkiezingen. Er zijn echter enkele uitzonderingen, zoals in Denemarken, Zweden en Finland, waar onderdanen van derde landen bij gemeentelijke en regionale verkiezingen mogen stemmen als zij een bepaald aantal jaren in het land verblijven. In Frankrijk, Oostenrijk, Duitsland en Italië is in de afgelopen jaren gedebatteerd over het stemrecht voor onderdanen van derde landen, waarvoor een grondwetswijziging nodig is (Stichting ECIT, 2020).

Momenteel zijn er geen overzicht gegevens beschikbaar naar land uitgesplitst, waaruit blijkt of migrantenvrouwen gebruik maken van hun kiesrecht (als ze dat hebben) en in het algemeen is er een gebrek aan informatie over hun stempatronen of motivaties om te stemmen. In het kader van het WE-EMPOWER-project heeft een van de deelnemende

⁷ Zie het VN-Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW) van 18 december 1979: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article7>.

organisaties, Red Latinas, een landelijke studie uitgevoerd in Spanje⁸ naar de politieke participatie van migranten in het land. De gegevens werden verzameld aan de hand van een door 1.351 migranten ingevulde enquête. Er werden drie categorieën migranten bevraagd: genaturaliseerde migranten, migranten met stemrecht en migranten zonder stemrecht. Uit de studie bleek dat er een gebrek is aan politieke vorming (bijvoorbeeld kennis van het kiesstelsel) bij migranten, vooral bij migrantenvrouwen. Meer migrantenvrouwen zijn echter actief met burgerparticipatie, zoals binnen gemeenschappen cultureel en bij onderwijsinstellingen.

Volgens een verslag van de Raad van Europa (2021) is er een **ernstig gebrek aan deelname van vrouwen uit ondervertegenwoordigde groepen zoals migrantenvrouwen, Roma-vrouwen, en LGBTQI+-vrouwen en andere gender minderheden, aan de politieke en publieke besluitvorming**. In het verslag wordt de participatie van vrouwen in regionale en lokale overheden in Europese landen geëvalueerd. Net als in deze briefing verwijst participatie naar "meer dan stemmen of zich verkiesbaar stellen ... Participatie en actief burgerschap houdt in dat men het recht, de middelen, de ruimte en de gelegenheid en waar nodig de steun heeft om deel te nemen aan en invloed uit te oefenen op beslissingen en zich in te zetten voor acties en activiteiten teneinde bij te dragen tot een betere samenleving" (blz. 5, vertaling uit Engels). Het doel van participatie is de besluitvorming in een gemeenschap te kunnen beïnvloeden, en dit kan hetzij via instrumenten voor publieke invloed en participatie, hetzij als (politieke) vertegenwoordigers van de gemeenschap die in een lokale raad zijn gekozen" (blz. 24, vertaling uit Engels).

Het rapport belicht enkele barrières die migrantenvrouwen ervaren als het gaat om participatie. Deze omvatten **discriminatie, een ongelijke verdeling van zorgtaken, barrières binnen politieke partijen, een gebrek aan gerichte maatregelen voor inclusie en participatie, en een gebrek aan toegankelijkheid tot participatiemechanismen** (COE, 2021). Het beschrijft hoe vrouwen uit ondervertegenwoordigde groepen grote moeilijkheden ondervinden om door te dringen tot politieke partijen of om op kieslijsten geplaatst te worden (Ibid.).

Vergelijkbaar, in een verslag van het Europees Parlement uit 2021⁹ wordt het begrip **intersectorie discriminatie besproken waarmee groepen**

⁸ Red Latinas is een Latijns-Amerikaans en Caribisch vrouwen netwerk dat in Spanje is gevestigd en lid is van de WIDE+ gender and migration WG. Voor het onderzoek ga naar: <https://wideplus.org/we-empower-project/>

⁹ *Intersectional discrimination in the EU: socio-economic situation of women of African, Middle-Eastern, Latin American and Asian descent*, Europees Parlement, 2021 (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0190_EN.html).

vrouwen in de EU op basis van verschillende vormen van discriminatie, waaronder genderidentiteit, ras, etniciteit en migrantenachtergrond meervoudige discriminatie ervaren. Intersectionele discriminatie is iets anders dan een optelsom van meervoudige discriminatie. Met intersectionele discriminatie zijn: “de gronden van discriminatie met elkaar verweven, waardoor een unieke vorm van discriminatie ontstaat” (p. 4, vertaling uit Engels). Deze intersectionele discriminatie draagt bij aan de armoede, mensenhandel, gendergerelateerd geweld, belemmeringen in de gezondheidszorg en sociale uitsluiting die migrantenvrouwen ervaren.

Bijvoorbeeld, migranten die werken als huishoudelijk personeel, en dat zijn voornamelijk vrouwen, krijgen vaak te maken met slechte werkomstandigheden, lage lonen en geweld en intimidatie op het werk. En een ander voorbeeld is een groep migrantenvrouwen die onderdaan zijn van derde landen en een verblijfsvergunning hebben die gekoppeld is aan die van hun echtgenoten/partners, wat hen ervan weerhoudt misbruik/geweld te melden of zelfs actief te zijn in het politieke en democratische leven.

Het alarmerende aantal haatzaaiende uitspraken en online geweld waarmee vrouwelijke politici en publieke figuren in Europa te maken krijgen¹⁰ is ook een grote belemmering voor migrantenvrouwen om politiek en publiekelijk actief te zijn.

Het ontbreekt migrantenvrouwen ook aan zichtbaarheid in de media. In het algemeen zijn migranten niet alleen ondervertegenwoordigd in de media, maar wanneer er aandacht aan wordt besteed aan het onderwerp, wordt migratie vaak in negatieve en conflictgerelateerde termen geportretteerd (Eberl et al., 2018). Uit een rapport van de Kerkencommissie voor migranten in Europa (2017) bleek dat slechts 21% van de verhalen in de Europese media¹¹ over migratie of integratie een individuele migrant of vluchteling bevatte. Uit het verslag bleek ook dat migrantenvrouwen nog onzichtbaarder zijn - slechts 27% van de 21% verhalen waarin individuele migranten werden genoemd ging over migrantenvrouwen. Wanneer migrantenvrouwen wel in de media aan bod komen, zijn de voorstellingen vaak beperkt en stereotiep. (Lünenborg en Bach, 2009).

¹⁰ Uit de studie “Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe” by IPU-PACE, 2021” blijkt dat een overweldigend percentage vrouwelijke parlementsleden in het Europees Parlement te maken kreeg met verschillende vormen van misbruik en online geweld. <https://www.ipu.org/resources/publications/issue-briefs/2018-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-in-parliaments-in-europe>

¹¹ *Changing the Narrative: Media representation of refugees and migrants in Europe*, door Churches Commission For Migrant in Europe (CCME) en Communication For All (WACC) Europe, 2017 (https://www.refugeesreporting.eu/wp-content/uploads/2017/10/Changing_the_Narrative_Media_Representation_of_Refugees_and_Migrants_in_Europe.pdf).

In Europa wordt de beelvvorming van migrantenvrouwen in de media vaak gereduceerd tot essentialistische binaries (Lünenborg & Bach, 2009). Zo worden in de media voortdurend overgesimplificeerde categorieën gebruikt om stereotype voorstellingen van moslimvrouwen te creëren, waarbij gesluierde moslimvrouwen worden afgeschilderd als “on-Europees”. Uiteindelijk draagt de oververtegenwoordiging van een bepaalde religieuze groep migrantenvrouwen, beperkt tot enkele stereotypen, bij tot de stigmatisering van alle migrantenvrouwen.

In het algemeen kunnen het gebrek aan kiesrecht, intersectionele discriminatie en het gebrek aan positieve mediavertegenwoordiging leiden tot verdere uitsluiting van deelname en vervreemding van migrantenvrouwen van de samenleving.

III. Deelname van migrantenvrouwen aan het politieke leven

Er zijn niet genoeg gegevens om de participatie van migrantenvrouwen in gekozen of politieke organen, precies in kaart te brengen. Wat wel duidelijk is, is dat er een **zichtbaar gebrek is aan vertegenwoordiging van vrouwen en van migranten en etnische minderheden in politieke functies**. Op Europees niveau waren in de afgelopen vijf jaar de twee landen met de hoogste vrouwelijke vertegenwoordiging in hun nationale parlementen België en Denemarken (zie figuur 1), maar ook daar is gendergelijkheid in deelname niet bereikt (EIGE, 2022).

Een ander voorbeeld op nationaal niveau is Duitsland, dat een van de meest diverse nationale parlementen in Europa heeft in termen van vertegenwoordiging van migranten, vrouwen en LGBTQIA+ (Stowers, 2022). Uit een desktopanalyse die Gabriela Germany in het kader van deze reeks briefings heeft uitgevoerd, blijkt dat de vertegenwoordiging van vrouwen met een migrantenachtergrond bij de laatste twee federale verkiezingen, in 2017 en 2021, marginaal is gebleven. Vrouwelijke parlementsleden met een migrantenachtergrond vertegenwoordigen slechts 5% van de parlementsleden in het Duitse parlement, terwijl zij ongeveer 13% van de Duitse bevolking uitmaken.

In het Europees Parlement is het aandeel weliswaar gestegen tot 39,3% in de huidige zittingsperiode (2019-2024) van 36,4% (2014-2019) (Europees Parlement, 2019), maar er moeten verdere stappen worden gezet om genderpariteit te bereiken.

Figuur 1: Vertegenwoordiging van vrouwen in nationale parlementen in België en Denemarken, 2019-2022¹²

Land	Vertegenwoordigingspercentage van vrouwelijke politici in nationale parlementen per jaar			
	2019	2020	2021	2022
België	42.4%	43.3%	43.8%	43.8%
Denemarken	39.7%	39.7%	41.3%	43.4%

Naast het gebrek aan genderpariteit in het Europees Parlement, blijft het percentage raciale/etnische¹³ vertegenwoordigingen laag (ENAR, 2019). Terwijl etnische minderheden ongeveer 10% van de bevolking in de EU uitmaken volgens ENAR, vertegenwoordigen zij slechts 5% van de leden van het Europees Parlement (MEP), oftewel 36 MEP's. In de huidige zittingsperiode zijn van de 36 EP-leden van raciale/etnische minderheden, 17 vrouwen. Gezien het gebrek aan informatie en gegevens over de vertegenwoordiging van migranten in het Europees Parlement, fungeert de studie van ENAR als een proxy om de vertegenwoordiging van migrantenvrouwen in dit gekozen orgaan te schatten. Waarschijnlijk is er een sterke correlatie tussen vrouwen die tot deze etnische gemeenschappen behoren en het feit dat zij migrantenvrouwen zijn, volgens onze definitie van migrantenvrouwen. **We kunnen dus gerust stellen dat de evenredige vertegenwoordiging van migrantenvrouwen in het Europees Parlement ernstig tekortschiet.**

Op basis van nationale enquêtes die in 2016 in zes EU-landen zijn gehouden (European Website on Integration, 2016), is er wat betreft de vertegenwoordiging van migranten een kloof tussen Noord- en Zuid-Europa: hoe zuidelijker, hoe minder parlamentsleden van allochtone afkomst. Deze gegevens zijn niet uitgesplitst naar geslacht in deze enquête. In Italië is 2% van de parlamentsleden migrant; in Griekenland is 1% migrant; en in Spanje is minder dan 1% van de congresleden migrant.

Er zijn ook enkele voorbeelden van vrouwelijke politici met een migrantenachtergrond die succes hebben geboekt bij het bereiken van hoge posities in openbare ambten. Dilan Yeşilgöz-Zegerius bijvoorbeeld, een in Koerdië geboren minister van Justitie in Nederland, zit in het hu-

¹² Bron: Europees Instituut voor gendergelijkheid (EIGE), 2022. Vertegenwoordigingspercentage van vrouwen in nationale parlementen in België en Denemarken. https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_parl_wmid_natparl/datatable

¹³ In ENAR's analyse van de verkiezingen van 2019 werd rekening gehouden met leden van Afrikaanse, Noord-Afrikaanse, Zuid-Aziatische, Oost-Aziatische, Midden-Oosterse, Roma, nationale minderheden (bijvoorbeeld: Hongaars in Roemenië, Russisch in Litouwen) en anderen.

Voorbeelden van door migrantenvrouwen geleide organisaties die deel uitmaken van de WIDE+ werkgroep migratie en gender:

Red Latinas, Spanje - <https://redlatinas.es/>

Red Latinas is een netwerk van verenigingen van Latijns-Amerikaanse en Caribische vrouwen die in Spanje wonen. Zij streven ernaar de bijdrage van migrantenvrouwen aan de samenleving zichtbaar te maken als subjecten van rechten die hun actief burgerschap uitoefenen.

International Women* Space, Duitsland - www.iwspace.de

IWS is een feministische, antiracistische politieke NGO in Duitsland van migranten-, vluchtelingen- en niet-migrantenvrouwen.

Voice of All Women, Nederland - <https://voiceofallwomen.org/>

Voice of All Women is een organisatie die zich inzet voor vrouwenrechten en de weerbaarheid op lokaal niveau, en streeft naar meer autonomie en zeggenschap van vrouwen uit gemarginaliseerde gemeenschappen.

idige kabinet van Mark Rutte. In Spanje werd Rita Bosaho, geboren in Equatoriaal-Guinea, in 2016 het allereerste zwarte lid van de Spaanse Senaat.¹⁴ Momenteel is zij directeur-General voor gelijke behandeling en raciale en etnische diversiteit bij het Spaanse ministerie van gelijkheid.

In Frankrijk werd de in Libanon geboren Rima Abdul Malak in 2022 door president Emmanuel Macron benoemd tot minister van Cultuur.¹⁵

In Noorwegen is een van de meest prominente politici Hadia Tajik van Pakistaanse afkomst. Zij was zeven jaar lang plaatsvervangend leider van de Arbeiderspartij en werd als eerste vrouw met een minderheidsachtergrond door het tijdschrift Kapital uitgeroepen tot de machtigste vrouw van Noorwegen. In Italië werd Cécile Kyenge, geboren in de Democratische Republiek Congo, in 2013 de eerste zwarte minister van het Italiaanse kabinet. Van 2014 tot 2019 was ze lid van het Europees Parlement. Ze hield zich vooral bezig met kwesties rond migratie naar Europa.

¹⁴ <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/21/podemos-rita-bosaho-becomes-spains-first-female-black-mp>.

¹⁵ <https://www.theartnewspaper.com/2022/05/23/president-macron-appoints-rima-abdul-malak-as-frances-new-minister-of-culture>.

IV. Deelname van migrantenvrouwen aan het democratische leven

Er is een grotere zichtbaarheid van migrantenvrouwen in democratische proces buiten direct politieke deelname. Vaak zijn door migrantenvrouwen geleide gemeenschapsgroepen de eerste respons tijdens crises (zoals blijkt uit de COVID pandemie) ook op individueel niveau. En ze hebben expertise in een reeks van kwesties zoals gendergerelateerd geweld, en/of het opbouwen van ondersteuningssystemen voor migrantenvrouwen. Toch is er nog veel werk aan de winkel om migrantenvrouwen te betrekken bij de besluitvorming over kwesties die hun gemeenschappen aangaan.

Volgens gegevens van de Europese website over integratie (2021) vertegenwoordigen¹⁶ door vrouwen geleide migranten organisaties slechts 12% van de door migranten geleide organisaties op nationaal niveau. Dit percentage stijgt op regionaal en lokaal niveau, waar 19% van de migranten organisaties door vrouwen wordt geleid. Organisaties van migrantenvrouwen zijn ook actiever in Noord- en West-Europa, waar ze ook eerder zijn begonnen met organiseren dan in de zuidelijke, centrale, oostelijke en Baltische regio's (ibid.). Het werk van migrantenvrouwen organisaties is vaak gericht op de bestrijding van seksueel en gendergerelateerd geweld, lobby en belangenbehartiging. Veel van hen hanteren een intersectionele aanpak in hun werk, waarbij ze ondersteunende diensten combineren met politiek activisme voor verschillende gemeenschappen van migrantenvrouwen. Toegang tot basisfinanciering op langere termijn en flexibele korte termijn financiering blijft voor hen een groot probleem (WIDE+, 2022).

Momenteel zijn er slechts drie organisaties onder leiding van migrantenvrouwen of vrouwen met migrantenvrouwen die zich op EU-niveau inzetten voor de rechten van migrantenvrouwen. Dat zijn het European

¹⁶ *Mapping key migrant-led organisations across the EU*, door de Europese Commissie, 2021 (https://ec.europa.eu/migrant-integration/special-feature/mapping-key-migrant-led-organisations-across-eu_en)

Network of Migrant Women (ENOMW),¹⁷ New Women Connectors¹⁸ en WIDE+ (de coördinator van het WE-EMPOWER- project). WIDE+ heeft in 2016 haar werkgroep migratie en gender opgericht die bestaat uit door migrantenvrouwen geleide organisaties en feministische organisaties die zich in heel Europa inzetten voor de rechten van migrantenvrouwen. De werkgroep blijft zeer actief en werkt aan belangenbehartiging, het versterken van het netwerk en van capaciteit van migrantenvrouwen en organisaties en hun leiders.

V. Maatregelen ter bevordering en verbetering van de participatie van migrantenvrouwen

Zoals eerder gezegd ontbreekt het aan transnationale gegevens om de participatie van migrantenvrouwen in Europa volledig te beoordelen. Een review van het Europees beleid, leidt tot de conclusie dat er geen expliciete strategie is van de EU om de participatie van migranten of migrantenvrouwen te bevorderen.

In 2020, na de lancering van het **nieuwe pact inzake migratie en asiel**,¹⁹ heeft de Europese Commissie ook een **actieplan inzake integratie**

Andere relevante EU-beleidsdocumenten:

- **De EU-strategie voor gendergelijkheid 2020-2025:** Een deel van de belangrijkste doelstellingen zijn het bereiken van genderevenwicht in de besluitvorming en in de politiek, en het bestrijden van gendergerelateerd geweld.
- **Het EU-actieplan tegen racisme 2020- 2025:** Het erkent hoe racisme kan samengaan met discriminatie en haat op andere gronden, zoals geslacht en migratiestatus.

¹⁷ Het European Network of Migrant Women is een door migranten vrouwen geleid feministisch, seculier, niet-partijgebonden platform dat opkomt voor de rechten, vrijheden en waardigheid van migranten, vluchtelingen en vrouwen uit etnische minderheden in Europa. (<https://www.migrantwomennetwork.org/>)

¹⁸ New Women Connectors is een pan-Europees platform onder leiding van migrantenvrouwen dat zich inzet voor de betrokkenheid van migranten- en vluchtelingenvrouwen bij beleidsvormingsprocessen. (www.newwomenconnectors.com)

¹⁹ Het nieuwe pact schetst de agenda van de EU inzake migratie voor de komende jaren. Het pact omvat vijf wetgevingsvoorstellen, die als ze worden aangenomen bindende EU-wetgeving zullen zijn, en vier niet-bindende aanbevelingen door de Europese Commissie. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609>).

en inclusie 2021-2027²⁰ gelanceerd, waarin de bijdrage van migranten aan de EU wordt erkend en de Commissie belemmeringen wil aanpakken die migranten, zowel nieuwkomers als burgers, ervaren op verschillende gebieden van integratie, zoals onderwijs, werkgelegenheid, toegang tot gezondheidszorg en huisvesting. In het actieplan omvat de term **“migrant” ook EU-burgers met een migrantenachtergrond, genaturaliseerde burgers en/of in het buitenland geboren ouders.** Belangrijk is dat dit strategisch document een sterke genderdimensie heeft, waarbij **concrete acties worden voorgesteld rond integratie voor migrantenvrouwen.** Het document stelt dat “migrantenvrouwen en -meisjes bij hun integratie met extra obstakels worden geconfronteerd in vergelijking met migrantenmannen en -jongens, omdat zij vaak structurele belemmeringen moeten overwinnen die verband houden met het feit dat zij zowel migrant als vrouw zijn, waaronder stereotypen” (blz. 7, vertaling van Engels). Andere aanbevelingen met betrekking tot migrantenvrouwen zijn: meer participatie van migrantenvrouwen op de arbeidsmarkt, betere toegang tot gezondheidszorg en gelijke participatie in de samenleving.

De lidstaten zijn primair verantwoordelijk voor de uitvoering van sociaal beleid en maatregelen rond de integratie van migranten en de EU heeft een beperkte gedeelde bevoegdheid waarbij nationale regelgeving het primaat heeft. Daarom wordt in het actieplan voorgesteld de lidstaten te ondersteunen door het inzetten van EU- financiering, het geven van richtsnoeren inzake voorbeelden van succesvol beleid en het bevorderen van partnerschappen. Met betrekking tot de participatie van migranten heeft de Commissie een **deskundigengroep inzake de visie op migratie, asiel en integratie opgericht** en moedigt zij de lidstaten aan om migranten en migrantenorganisaties te betrekken bij de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van het integratiebeleid (blz. 22). In het algemeen bevat **het actieplan geen specifieke aanbevelingen om de deelname van migrantenvrouwen aan het politieke en democratische leven te vergroten.**

De deskundigengroep is intussen opgericht en bestaat uit twaalf personen, van wie er acht vrouw zijn, en elf migranten/vluchtelingenorganisaties, waarvan er ten minste drie door migrantenvrouwen worden geleid.²¹ Anila Noor, oprichtster van de pan-Europese door migrantenvrouwen geleide organisatie New Women Connectors, en lid van de deskundigengroep, zegt dat het migratiebeleid vaak wordt ontworpen

²⁰ https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-11/action_plan_on_integration_and_inclusion_2021-2027.pdf.

²¹ Meer over de deskundigengroep vindt u hier: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?lang=en&do=groupDetail.groupDetail&groupID=3734>

zonder een feministische of gender lens, en dat het voorbijgaat aan de realiteit waarmee migrantenvrouwen in Europa worden geconfronteerd.²² Hoewel ze de inspanningen om de participatie van migrantenvrouwen te vergroten toejuicht, merkt ze op dat er nog steeds sprake is van een afstandelijke relatie tussen migrantenvrouwen en beleidsmakers. Ze betoogt dat migrantenvrouwen bij alle stappen van de besluitvorming moeten worden betrokken en niet alleen moeten worden opgeroepen voor een enkel overleg. Bovendien hebben raadplegingen als vorm van participatie een zeer beperkte impact op wetsvoorstellen (Desille en Tommasi, 2023).

Er worden pogingen ondernomen om migranten te betrekken bij de lokale (stads-) en nationale beleidsvorming in Europa, via de ontwikkeling van migrantenraden of adviesorganen. Zo hebben 47 steden het "Handvest voor integrerende steden" ondertekend, een reeks verbin-tenissen die op initiatief van Eurocities²³ zijn aangegaan "om alle inwoners gelijke kansen te bieden, migranten te integreren en de diversiteit van hun bevolking, die in steden in heel Europa een realiteit is, te omarmen" (vertaling van Engels). Hoewel dit een niet-bindende actie is, geeft het aan dat beleidsmakers op stadsniveau zich willen inzetten om migranten bij de lokale besluitvormingsprocessen te betrekken.

Alexandra Weerts, senior projectcoördinator bij Eurocities, stelt²⁴ dat de ontwikkeling van migrantenraden een nuttige manier is om migranten bij de besluitvorming te betrekken. En steden als Leipzig in Duitsland zorgen voor gendergelijkheid in hun migrantenraad. De raad bestaat uit 22 leden (16 zijn migranten en zes zijn vertegenwoordigers van politieke partijen). Sinds 2021 zijn de leden van de raad gekozen door de migranten die in de stad wonen.

Toch hangt de doeltreffendheid van migrantenraden of adviesorganen als participatiemechanisme dat de beleidsvorming beïnvloedt, af van meerdere factoren, zoals politieke wil, middelen (financiering en kennis), en regelmatige follow-up na raadplegingen (Eurocities, 2022). Er bestaat ook grotendeels geen wettelijke verplichting voor overheden om de aanbevelingen van dergelijke adviesorganen in het integratiebeleid op te nemen (Golubeva, 2012).

²² Deze interventie van Anila Noor is ontleend aan een paneldiscussie over "Politieke participatie van migrantenvrouwen in de EU", georganiseerd door WIDE+, in het kader van het WE-EMPOWER-project, op 22 maart 2023 in Brussel.

²³ EUROCITIES is een netwerk van meer dan 200 steden in 38 landen en biedt een platform om kennis en ideeën te delen, ervaringen uit te wisselen, gemeenschappelijke problemen te analyseren en innovatieve oplossingen te ontwikkelen. (www.eurocities.eu)

²⁴ Deze interventie van Alexandra Weerts is ontleend aan een paneldiscussie over "Politieke participatie van migrantenvrouwen in de EU", georganiseerd door WIDE+, in het kader van het WE-EMPOWER-project, op 22 maart 2023 in Brussel.

Wat het vergroten van de vertegenwoordiging van migrantenvrouwen in de politiek betreft, zijn er geen maatregelen op EU-niveau bekend. Er worden wel verschillende maatregelen aanbevolen om het aantal vrouwen in de politiek te vergroten, waaronder het verplicht stellen van genderquota en het verstrekken van opleiding, begeleiding, financiering en andere bijstand aan vrouwelijke kandidaten, met name jonge vrouwen en vrouwen uit ondervertegenwoordigde minderheidsgroepen (Europees Parlement, 2021).²⁵ De Raad van Europa (2021), niet te verwarren met de Europese Raad van de EU, beveelt aan uitgesplitste gegevens te verzamelen en onderzoek te ondersteunen naar vrouwen uit ondervertegenwoordigde groepen in de politiek en de vertegenwoordiging van vrouwen en mannen op nationaal en regionaal niveau te analyseren vanuit een intersectioneel perspectief. Het Comité voor gelijkheid en non-discriminatie van de Raad van Europa onderstreept enkele maatregelen om de participatie van vrouwen uit ondervertegenwoordigde groepen te bevorderen, zoals het opzetten en financieren van enkele leiderschaps- en mentorschapsprogramma's, het versterken van organisaties voor vrouwenrechten door financiële steun te verlenen en het bevorderen van de oprichting van vrouwennetwerken of -caucuses in nationale parlementen.

²⁵ Om de volledige notitie te lezen, *Vrouwen in de politiek in de EU: Stand van zaken*, European Parliamentary Research Service, 2021 ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689345/EPRS_BRI\(2021\)689345_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689345/EPRS_BRI(2021)689345_EN.pdf)).

Conclusie

Het vergroten van de deelname van migrantenvrouwen aan het politieke en democratische proces is een noodzakelijke stap om inclusieve en democratische samenlevingen op te bouwen. De participatie van migrantenvrouwen als ondervertegenwoordigde groep kan een positieve bijdrage leveren aan openbaar bestuur, transparantie en verantwoordingsplicht (Desille en Tommasi, 2023). Hoewel dit kan gebeuren via verschillende participatiemechanismen, zoals het waarborgen van genderpariteit in migrantenraden en adviesorganen en het hanteren van quota om ervoor te zorgen dat vrouwen met een migrantenachtergrond vertegenwoordigd zijn in gekozen organen, is het ook van cruciaal belang dat migrantenvrouwen ruimtes kunnen ontwikkelen en leiden waar zij hun expertise en kennis kunnen delen en betrokken kunnen worden bij besluitvormingsprocessen. Daartoe is het evenzeer van cruciaal belang dat door migrantenvrouwen geleide organisaties toegang hebben tot essentiële, duurzame en flexibele financiering van regeringen, donoren en de EU (WIDE+, 2022).

Bibliografie

- Council of Europe. (2018). Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe. <https://www.ipu.org/resources/publications/issue-briefs/2018-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-in-parliaments-in-europe>
- Council of Europe. (n.d.). Migration. Manual for Human Rights Education with Young people. <https://www.coe.int/en/web/compass/migration>
- Council of Europe. (2020). Participation of young women and girls from disadvantaged groups in political and public decision-making processes at local level. <https://rm.coe.int/participation-young-women-en/1680a01873>
- Council of Europe. (2021). Enhancing participation of women from under-represented groups in political and public decision-making. <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/Pdf/TextesProvisoires/2021/20210326-EnhancingParticipationWomen-EN.pdf>
- Committee on Equality and Non-Discrimination. (2021). Enhancing participation of women from under-represented groups in political and public decision-making. Council of Europe. <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/Pdf/TextesProvisoires/2021/20210326-EnhancingParticipationWomen-EN.pdf>

- Desille, A. and Tommasi, B. (2023). The Inclusion of Migrant in Policy Making; A Report on the European Union. <https://mile-project.eu/wp-content/uploads/2023/02/MILE-Project-Research-Report-EU.pdf>
- EIGE. Gender statistics database. (2022). European Institute for Gender Equality. https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_parl_wmid_natparl/datatable
- EIGE. (2022). Gender statistics database, Indicator: Local/Municipal Councils: Mayors or other Leaders and members, Gender statistics database. European Institute for Gender Equality. https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_parl_wmid_locpol
- EIGE. (2022). Gender statistics database, Indicator: National Parliaments: Presidents and members, Gender statistics database. European Institute for Gender Equality. https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_parl_wmid_locpol
- European Commission. Statistics on migration to Europe. (n.d.). https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en#migration-to-and-from-the-eu
- European Commission. (2016, 29 February). Spain: Spain's minorities are under-represented in politics, European report finds. https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/spain-spains-minorities-are-under-represented-politics-european-report-finds_en
- European Commission. (2020, November 24). Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, Action plan on Integration and Inclusion 2021-2027. EUR-Lex — Access to European Union law. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020DC0758>
- European Commission (2021, June 28). European alliance calls on EU governments to implement convention on domestic workers. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=87&newsId=10037&furtherNews=yes>
- European Commission. (2023, February 7). Intersectional discrimination in the EU: socio-economic situation of women of African, Middle-Eastern, Latin American and Asian descent, European Parliament resolution of 6 July 2022 on intersectional discrimination in the European Union: the socio-economic situation of women of African, Middle-Eastern, Latin American and Asian descent (2021/2243(INI)) (2023/C 47/13). EUR-Lex — Access to European Union law. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022IPO289>

- European Commission. (2022). Survey on diversity, Inclusion and respect at the workplace. https://u4unity.eu/document/diversite_survey2022.pdf
- Eurocities. (2022). How to guide: Creating strategic approaches to migrant integration. <https://integratingcities.karma.agency/wp-content/uploads/2022/11/CONNECTION-Integration-Strategies-min.pdf>
- Eurostat (2023). Migration and migrant population statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_1.9_million_in_2020
- Eberl, J. M., Meltzer, C. E., Eidenreich, T., Herrero, B., Theorin, N., Lind, F., Berganza, R., Boomgaarden, H. G., Schemer, C., & Strömbäck, J. (2018). The European media discourse on immigration and its effects: A literature review. *Annals of the International Communication Association*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23808985.2018.1497452>
- European Migration Network (EMN). (2022). Integration of Migrant Women. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-09/EMN_STUDY_integration-migrant-women_23092022.pdf
- European Network Against Racism. (2019). ENAR'S Election Analysis: Ethnic Minorities in the new European parliament 2019-2025. https://www.enar-eu.org/wp-content/uploads/2019_06-Racial-diversity-EU-Parliament-elected-MEPs.pdf
- European Parliament. (2019). Women in the European Parliament (infographics). <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20190226STO28804/women-in-the-european-parliament-infographics>
- European Website on Integration. (n.d.). Mapping key migrant-led organisations across the EU. https://ec.europa.eu/migrant-integration/special-feature/mapping-key-migrant-led-organisations-across-eu_en
- Falah, G.-W., & Nagel, C. R. (2005). *Geographies of Muslim women : gender, religion, and space / edited by Ghazi-Walid Falah & Caroline Nagel*. The Guilford Press.
- Freedman, J. (2008, June 1). Women, migration and activism in Europe. *OpenEdition Journals*. <https://journals.openedition.org/amnis/604?lang=en>
- Giampaolo, M., & Lanni, A. (2020). Gender and Migration, Background Document N.3. *Faces of Migration and Volontari nel mondo (FOCSIV)*. <https://www.focsiv.it/wp-content/uploads/2022/07/BackGround-Document-n.-3-ENG-11.03.2020.pdf>
- Garcia-Blanco, I. & Wahl-Jorgensen, K. (2009). Migrant women and the representation of immigration. *Feminist Media Studies* 9 (2), pp. 256-259.

- Golubeva, M. (2012). Consultative bodies and dialogue platforms for immigrant communities: lessons from three EU countries. <http://www.providus.lv/public/27747.html>
- Harris, G. (2022, May 23). President Macron appoints Rima Abdul Malak as France's new minister of culture. The Art Newspaper - International art news and events. <https://www.theartnewspaper.com/2022/05/23/president-macron-appoints-rima-abdul-malak-as-frances-new-minister-of-culture>
- Hasso, F. S. (2006). Book Review: Geographies of Muslim Women: Gender, Religion, and Space. *Gender & Society*, 20(6), 826–828. <https://doi.org/10.1177/0891243206292857>
- Hennebry, J., Williams, K., Parra, D. C., & Daley, R. (2017). Mis/Representations of Women Migrant Workers in the Media: A critical Analysis. UN Women. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2017/Mis-representation-of-women-migrant-workers-in-the-media-en.pdf>
- International Organization for Migration. (2020). World Migration Report 2020. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
- International Organization for Migration. (2022). World Migration Report 2020. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- International Organization of Migration. (2021). Mixed migration flows – Women & migration - Women and girls on the move to Europe (2018–2020). <https://reliefweb.int/report/italy/mixed-migration-flows-women-migration-women-and-girls-move-europe-2018-2020-march-2021>
- Islam, S. (2022). [Opinion] working at EU institutions not easy for ethnic minority staff. EUobserver. <https://euobserver.com/opinion/154864>
- Kassam, A. (2015, December 21). Podemos' Rita Bosaho becomes Spain's first female Black MP. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/21/podemos-rita-bosaho-becomes-spains-first-female-black-mp>
- Lünenborg, M., & Bach, A. (2009). Gender and Ethnicity in the German Mass Media: Current Research on the Representation of Female Migrants. *Feminist Media Studies*. 243-262 https://www.researchgate.net/publication/236178796_Gender_and_Ethnicity_i
- Lünenborg, M., & Fürsich, E. (2014). Media and the Intersectional Other. *Feminist Media Studies*, 14 (6), 959–75. <https://doi.org/10.1080/14680777.2014.882857>
- Majko, G., & Medina, C. (2021). Young Migrant Women's Political Participation. European Network of Migrant Women, RadicalGirlsss and SciencesPo. https://www.migrantwomennetwork.org/wp-content/uploads/CEDAW_youngmigrantwomen_report_PRINT.pdf

- Migration data in Europe. (2021). Migration data portal. <https://www.migrationdataportal.org/regional-data-overview/europe>
- Mügge, L., & Runderkamp, Z. (2021, April 15). Dutch elections 2021: Diversity and fragmentation. Election Watch. <https://electionwatch.unimelb.edu.au/articles/dutch-elections-2021-diversity-and-fragmentation>
- Özcan, E. (2013). Lingerie, Bikinis and the Headscarf. *Feminist Media Studies*, 13 (3), 427–42. <https://doi.org/10.1080/14680777.2012.712382>
- Radowicz, J. (2021). Searching for the Best Way of Integration. *Migrant Women in Europe. Studia Europejskie - Studies in European Affairs*, 3, 39–57. <https://doi.org/10.33067/se.3.2021.3>
- Ripa, F. (2023, January 12). Europe is increasingly more diverse – when will city leadership follow suit? EUROPP. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2023/01/12/europe-is-increasingly-more-diverse-when-will-city-leadership-follow-suit/>
- Shreeves, R., & Boland, N. (2021). Women in politics in the EU, State of play. European Parliamentary Research Service. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689345/EPRS_BR
- The New European. (2022, November 1). Wideangle: Ethnic minority politicians in Europe. <https://www.theneweuropean.co.uk/wideangle-ethnic-minority-politicians-in-europe/>
- Uberoi, E., & Burton, M. (2022). Ethnic diversity in politics and public life. House of Commons Library. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN01156/SN01156.pdf>
- Vita, B. D., Herlin, C., O’Keeffe, S., Orlandini, A., & Videnšek, N. (2021, October 13). Advocacy Paper for: VOTERS WITHOUT BORDERS. ECIT Foundation. <https://ecit-foundation.eu/political-rights-advocacy-paper/>
- World Economic Forum. (n.d.). Hadia Tajik. <https://www.weforum.org/people/hadia-tajik>
- Women in Development Europe+ (2022). Marginalizing Migrant Women’s Associations in EU Policies: Tracking EU Funds. <https://wideplus.org/wp-content/uploads/2022/05/Marginalizing-Migrant-Womens-Associations-in-EU-Policies-Tracking-EU-Funds.pdf>

CIP